
Z HISTORIE

Jean Jacques Rousseau a jeho „Vyznání“ (2. část)

Vacek J.

(Dokončení článku z minulého čísla časopisu.)

Psychóza

Rousseauův vzestup do slávy byl náhlý. Jeho přítele Diderota uvrhli koncem června 1749 do vězení ve věži zámku ze 14. století ve Vincennes. Dnešní předměstí Paříže bylo od okraje francouzské metropole vzdáleno přes dvě míle. Sedmatřicetiletý Rousseau přítele třikrát týdně ve vězení navštěvoval. Mimořádně parný srpnový den. Cesta bez kouska stínu. Zmožen horkem si sedá do stínu dubu u silnice. Listuje v „*Mercure de France*“. Novinová výzva dijonské Akademie. Soutěž na téma, zda přispěl pokrok věd a umění k zušlechtění či spíše ke zkáze mravů. Rousseau je vytržen z pout všednosti. Co prožil? Ve „Vyznáních“ to zfabuloval. Že přeháněl? Mnozí se však toho chytli. Cosi jako extáze, že? Jako svatý Pavel před Damaškem. Spíš však jen básnická licence. „*Jakmile jsem tyto řádky přečetl, spatřil jsem kolem jiný svět a stal jsem se jiným člověkem. Ač si dobře vzpomínám na účinek těchto řádek, jednotlivosti mi z paměti vypadly...Zcela zřetelně si přesto vzpomínám, že jsem dospěl do Vincennes ve vzrušení, které hraničilo se šílenstvím...*“ [14]. Jakési „*opojení*“ započalo v mé hlavě, ale odtud proniklo do mého srdce...*Z tohoto zdroje tryskal onen nebeský oheň do mých knih...*“ Rousseau si vzápětí i posteskl: „*Celý zbytek mého života a mých neštěstí byl následkem onoho chvílkového poblouznění.*“ Uragán myšlenek ho prý dokonce sklátil do příkopu. Neseslalo je samo duchovní filozofické nebe? [17]. K čemu dospěl? „*Člověk je od přirozenosti dobrý a teprve pokrok civilizace zkazil mravy.*“ Tím podivným stavem u prašné cesty do Vincennes si hlavu lámali i psychiatři. Prožitkem nadšení, extatický pocit štěstí. Nešlo o první vzplanutí nemoci duše? Leonhard připomíná svou „*Angst-Glücks-Psychose*“ [7]. „*Mé city se ocitly až nepochopitelnou rychlostí v souladu s tónem, který určily mé myšlenky. Veškeré mé malé vášně byly zadušeny nadšením pro pravdu, svobodu a ctnost...*“ Antika tomu říkala „*furor poeticus*“. Protáhl se prý na několik let. Jen fabulace senzitivního génia? Nebo „*afektivní*“ fáze a tušení endogenity? Leonhard na ni sázel. Už v roce 1918 o ní uvažoval Francouz Demole a dospěl k diagnóze paranoidní schizofrenie [6].

Diderot byl svědkem jeho entuziasmu. Jen ať té

dijonské Akademii zčerstva napíše. Stalo se, ač v té době Rousseauovi moc dobře po těle nebylo (nachlazení a známé potíže s močením). To už žil s Terezou. Sepsal svou první „*Rozpravu*“ („*Discours sur les sciences et les arts*“). Pár měsíců se nic nedělo a pak? První cena. Spis vyšel koncem roku 1750. Civilizace ohrozila hodnoty lidské přirozenosti. Co navrhl? Návrat k přírodě, k původní přirozenosti. Francii zachvátil údiv. Rousseau poslal spisek ješitnému Voltairovi (1694-1778). Voltaire ironicky poděkoval: „*Nikdo dosud nevynaložil tolik důvtipu, aby se pokusil udělat z nás zvířata. Když jsem vaši knihu přečetl, zmocnila se mě touha chodit po čtyřech*“ [17]. Spisek byl ušitý horkou jehlou. Johnson [4] napsal: „*Rousseau se stal přes noc slavným, splnila se jeho touha po slávě. Jeho esej je špatná, dnes se nedá číst. Je k podivu, že tak mizerná práce vedla k takové slávě.*“ Rousseau za čas trošku couvl. S tím „*návratem k přírodě*“ to tak doslova nemyslel. Žádná cesta zpátky k primitivním lidem. Jen oprostít lidi od kazů mizerné civilizace.

Dřív než napsal druhou „*Rozpravu*“, napsal komickou zpěvohru „*Vesnický věštec*“. Uvedli ji před králem ve Fontainebleau a líbila se (1752). Na audienci u Ludvíka XV. nešel. Z hrdosti? Sotva. Spíš se bál, že by se znemožnil svým močením. Prý mu sebrali královu penzi. Zpěvohru dávali i v opeře. Úspěch nebo fiasko? Zprávy se různí. Koncem roku 1753 vypisuje dijonská Akademie novou soutěž. Jak vznikla nerovnost lidí? Rousseau odpověděl. Radil mu Diderot. Napsal druhou „*Rozpravu*“ („*Discours sur l'origine et les fondements de l'inegalité parmi les hommes*“). Cenu nedostal, úspěch měla (později nejvíc u jakobínů). Vydali ji v létě 1755. S Terezou jedou do Ženevy. Cestou politovali už sešlou „*maminku*“ Warensovou. A Ženeva? Nikdo ho nevítal. Svolali komisi. Návrat ke kalvinismu povolen. Za čtyři měsíce putují zpátky. Je jaro 1756. Manželka finančníka, vyhublá paní d'Épinay, mu nabídla pohostinství. Dala zrekonstruovat „*poustevnu*“ („*Hermitage*“) kousek od zámku Chevreton na sever od Paříže u Montmorency. Nadšený Rousseau fyzicky v pořádku není. Nočník každých pět minut. Terezu provází matka Levasseurová a Rousseau se jí brzo zbavuje. Na řadě je nová „*velká láska*“ (1757). Sestra paní d'Épinay, třicetiletá hraběnka

Sophie d' Houdetot, ne moc hezká, krátkozraká, trošku šilhala, s tváří od neštovic, leč fascinující a vdaná, bájící o svém milenci [3, 8, 19]. K ní si Jean Jacques dovolit nesměl nic. Čím ho tak uchvátila? Docválala k „Ermitáži“ na vraníku. V mužském oblečení a s bičíkem v ruce. Slast nade vše. Pro masochistu. „*To byla první a jediná láska v mém životě*“, svěřil se ve „Vyznáních“ [14]. Necelé dva roky v „Ermitáži“. Do cesty vstoupila jeho podezření. S paní d'Épinay měl vztahy přítel Grimm. O návštěvách její sestry v „Ermitáži“ jí cosi napovídal. Intrikoval? Kdo ví? Ještě horší to bylo s Diderotem. Napsal knížku „Nemanželský syn“. Což o to, jenže provokoval: „*Jen zlý člověk je osamělý.*“ Kdo pochyboval, že tím míní Rousseaua? A na přetřes přišli jeho děti v nalezinci. Pak jede paní d'Épinay do Ženevy na léčení. K doktoru Tronchinovi. A hle, i tenhle dávný přítel patří ke spřeženčům. Ta cesta má důvod jiný, že? Tajný. Indicií přibývalo. „*Nahlédl jsem, že v celém jejich jednání je nějaký tajný záměr.*“ Ta dobrotivá aristokratka ho bez pochyb chtěla zotročit. Zmizet musel. Měl štěstí. Do domečku v Mountlouis v Montmorency od vévody a vévodkyně de Luxembourg. Pár let tam pobyl (1758-1762). Nic nebylo bez komplikací. Kousek odtud sídlo starého žárlivce pana de Verdelina. Jeho žena? Kamarádka hraběnky d' Houdetot. Zapletl se s ní. Jenže „*proti své vůli.*“ Komplot narůstá. Všichni se od něj odvrátili. Kus pravdy má. „*Život v rokokové Francii se zdál být hrou. Žilo se ze zlomyšlnosti, z klepů a krásných frivoli, včetně drobných nevěř, ale doopravdy nikdo nikomu neublížoval. Jen pro Rousseaua to bylo jiné. Bral život doslova...v každém běžném sporu života všedního dne tušil...kliku nebo systematický komplot...*“ [5]. Tu a tam kritické hlasy vůči jeho dílům. Podezírání narůstalo, bludné interpretace v pozadí. I bezvýznamné události podezřelé byly. Jeho věhlas narůstal. Přispěl i do „Encyklopedie“ (o hudbě, později o ekonomii). Píše „Novou Heloisu“ („Julie ou La Nouvelle Héloïse“) [3, 4, 8, 19]. Dopisy dvou milenců. Julie d'Étanges je vládkyní, její milý Saint-Preux „masochisticky“ podrobený: „*Prozradte mi svou vůli. Ať je váš požadavek jakýkoli, já poslechnu...*“ Květnatá rétorika, román jak z „červené knihovny“ [9]. Ženy oslnil. Vycházel vstříc jejich „masochistickým fantaziím“ [3]. Vydali ho v roce 1760. Rok poté dokončuje Rousseau svůj „osudový“ spis „Emil neboli o výchově“ („Émile ou l'éducation“) a spisem „Společenská smlouva neboli zásady politického života“ („Du Contract social ou Principes du droit politique“) doplňuje své dílo o původu nerovnosti lidí (1762). Spis zahájil slavným výrokem: „*Člověk se narodil svobodný a je všude v okovech.*“ Cíl? Přispět k blahu lidstva, k souladu svobody osobnosti s mocí státu. Utopie? Zanedlouho „bible jakobínů“. Svěprávný občan se dobrovolně podrobuje „společné vůli“ („*volonté générale*“). A „Emil“? Napůl román, napůl pedagogický spis. Svůj masochismus v něm nepominul. Emilova

„Sofie“ je „majestátná“. Trošku divné na nevěstu. A Emil? „*Její vůle je i jeho zákon...Křčí se před ní.*“ Ona mu ukazuje svou „*kousavou pohrdavost.*“ Jenže Rousseau zařadil do „Emila“ vsuvku „Vyznání savojského vikáře“. Útok na církevní principy, katolíci i protestanti byli zajedno (neznaboh, vlk vztekem posedlý a jiné „laskavosti“ na jeho hlavu). V červnu 1762 spálil pařížský kat spis na schodech k parlamentu a brzo shoř i v Ženevě. První zatykač v Paříži, druhý v jeho rodném městě. V noci 9. června 1762 ho budí posel od aristokratického přítele prince Contiho s varováním [17]. Kam utéct? Do Ženevy nesmí, v Bernu se proti němu srocují lidé, útočiště nachází v Motiers v hrabství Neuchâtel. Tam je pánem pruský král Bedřich Veliký. Ale ani tam žádná idylka. Protestanti jeho dům kameňují a pastor Idtmolin mu není nakloněn. Kde najde klid? Ostrůvek svatého Petra, Bielské jezero v kantonu Bern. Za pár týdnů je vypovězen. Ozývá se přítel, anglický filozof David Hume (1711-1776). Ať přijede do Anglie. Perzekuční bludy jsou už na spadnutí. Jeho věhlas je živil. To spiknutí tušil už dávno. Těch nejbližších, „encyklopedistů“ (Diderot, d'Alambert, Grimm, Holbach i další). A nepřítel číslo jedna, Voltaira. Koncem roku 1765 tajně krátce v Paříži. Rozchod se všemi. „*Dokud jsem žil neznám, milovali mě všichni, kdo mě znali. Neměl jsem jediného nepřitele, ale jakmile jsem získal jméno, už jsem přátele neměl....byl jsem obklopen lidmi, kteří se nazývali mými přáteli, ale práv, které jim takové označení dávalo, neužívali k ničemu jinému, než aby mě zavekli do záhuby...*“ [14].

Nepočítaně recidiv jeho infekcí močového traktu. Mrzí ho život, loučí se s přáteli a počítá se sebevraždou (1763). Stonání se nekonečně vleče a vrací. Lázeňská léčba v Aix Les Bains (1764) úlevu nepřináší. Nucení na močení každou minutu, za čas trochu zlepšení. Je mu čtyřiapadesát, když 4. ledna 1766 vyplouvá s s Humem do Anglie (Tereza přijíždí dodatečně). Pobývá v Londýně na několika místech jen do konce března, kdy se stěhuje na venkov do hrabství Staffordshire ve střední Anglii. Byl hostem lorda Davenporta na jeho sídle Wootton-Hall. Stejně jako v Paříži se i v Anglii pohyboval ve vznešených kruzích a zásluhou Huma mu dokonce anglický král Jiří III. přiznal penzi. Do projevu jeho bouřlivého vděku Humovi se záhy vkrádá nedůvěra a podezření, podobně jako tomu bylo s Diderotem. Přesazení do cizí země s řečí, kterou neovládal, svou roli sehrát mohlo. Jeho vztahovčnost živily i nevýznamné okolnosti. Jeho arménský oděv, jeho domnělá „gubernantka“ Tereza i podivínské vystupování konzervativní Angličany poněkud pobuřovaly. Roztržka s Humem na sebe nenechala dlouho čekat. Probudila se už v Londýně. „*Sedli jsme si po jídle mlčky ke krbu a já si všiml, jak mě Hume upřeně pozoruje...jeho palčivý a dlouhotrvající pohled byl tentokrát mimořádně znepokojující....když se naše pohledy setkaly, pociťoval jsem jakýsi mrazivý děs...*“ Dopis Humovi

z Wootonu byl plný výčitek. Vzal ho sebou do Anglie ne proto, aby mu zajistil azyl, nýbrž proto, aby ho zneuctil. Není nejlepším z lidí, jak si dříve myslel. Nehodlá se bránit ani jeho pletichám, ani pletichám jeho přátel. Svou pomocí se jen maskoval. Všechny styky s ním přerušuje. Humův výrok, že Rousseau je „padouch“, oprávněný byl. Humův životopisec Mossner (1954) charakterizoval Rousseauův dopis Humovi z 10. července 1766 jako „jeden z nejskvělejších a nejvíce fascinujících dokumentů, jaký kdy vyprodukovala chorá mysl.“ [4]. Lze nalézt v Rousseauových předhůzkách Humovi nějaké to zrunko pravdy? Jisté. Hume nezabránil publikaci Rousseaua hanobících pamfletů, ač mohl. Snad ho i těšilo, že mohl zpovzdálí sledovat jeho spory s protivníky. Humovo zdrženlivé chování pokládal Rousseau za výraz jeho zlých úmyslů. Byl si jist, že Hume otevírá jeho dopisy a pojal podezření, že je „travič“. Postaral se o to, aby byl držen „ve státním vězení“. Lordu Davenportovi nevěřil, ač se lord choval přátelsky. Rousseau si v jednom psaní příteli posteskl: „*Nacházím se ze všech stran ve smyčce a nejsem schopen se z ní vyuléknot.*“ 1. května 1767 Rousseau s Terezou Wooton opustil. Zanechal svému hostiteli dopis. Přece musí vědět, co se na jeho sídle děje. „*Znám dobře tyto nástrahy.*“ Stížnost napsal i jednomu ministrovi. Jde v jeho věci zřejmě o státní aféru. Byl urážen a ponižován. Anglii opustit musí. Zlověstných známek bylo dost a musel by počítat se zlým osudem. Proč trvalo tři týdny, než se s Terezou dostali k moři? Mátl jen slídily a volil nezvyklé cesty [7].

V květnu 1767 je Rousseau zpět ve Francii. Pronásledovatelé jsou všude. Hlídkají ho. Policejní špiclové, celníci i kdejaký nosič zavazadel, holiči, kameloti, fiakristi. „*Kdekoliv se usadím, všude jsou patřičně upraveny zdi, podlahy i zámky ve dveřích....*“ Síť pletich je rozhozena. Ani pod falešným jménem nezmezí z dohledu špehů. Hlavní úkol? Odhalit ty padouchy. Rousseau dokončuje „Vyznání“. Předčítá z nich v pařížských salonech. Policie zasahuje. Kompromitovat celebrity nelze. Policejní zákaz? Důkaz komplotu. Stání nemá nikde. Rok si pobude na zámku Trye v Bretani, kam ho pozval jeho dávný příznivec princ Conti. Všichni ho v zámku pozorují, venku je špehován a spiknutí řídí zámecký správce. Když umřel, Rousseau míní, že ho podezírají, že ho otrávil. Vždyť mu nedávno poslal víno a pečivo. Určitě bude obviněn z vraždy. Ať ho radši pošlou do Paříže. Ten zatykač z června 1762 přece ještě platí. Odchází ze zámku a putuje. Lyon, Grenoble a v Chambéry ho napadá, že ho podezírají z účasti na přípravách atentátu na krále Ludvíka XV. [19]. Nakrátko sídlí v malém hnízdě Bourgoin (kanton Isere). V srpnu 1768 si bere v hospodě „U zlaté studně“ Terezu za ženu. Jsou u toho jen dva svědci. Sňatek je úřady uznán. V Bourgoin hledá marně nějaké spisy. Určitě je odcizili jeho nepřátelé. Ví, že už před lety padlo rozhodnutí o jeho zániku. Od ledna 1769 pobývá na zámku Lavagnac. Tam mizí jeho dopisy. Čiperní slídi-

lové všude kolem. Vlichocují se mu, ač by ho nejraději zapíchlí. Vrací se do Paříže. Osm let (1770-1778) tam skoro živoří. Jeho duše trpí: „*Samé zradky, samé podvody...jsem nucen mluvit proti své vůli, musím se však skrývat, užívat lsti, svádet na nepravou stopu...jsem obklopen vyzvědači a zlomyslnými bdělými strážci...*“ Tři roky (1772-1775) píše „Dialogy“ („Dialogues, Rousseau juge de Jean Jacques“). Vyšly až po jeho smrti. Rousseau a „Francouz“ jako nestranní soudci. Soudí Jean Jacquese. Dialogy jeho psychózu dotvrzují. Je to o tom, jak na něj jeho pronásledovatelé nevidění bez přestání číhali. Nemohl říci jediné slovo, učinit jediný krok, mít nějaký úmysl, aniž by to nebylo uvedeno ve známost. Svázán neviditelnými pouty, mezi zdmi neproniknutelné temnoty, zaživa pohřben mezi živoucími. Kamkoliv vstoupil, lidé se od něj odtahovali jako od malomocného anebo se mu plaše vyhýbali. Čističi bot mu odmítali posloužit, převozníci ho nepřevezli, všichni byli informováni. Spiknutí trvalo od pobytu v „Ermitáži“. Do dáblského svazku byli vtaženi vážení lidé, literáti, lékaři, ženy z vyšších vrstev i všichni držitelé vyšších úřadů, ovlivňující veřejné mínění. Pouze v noci, kdy jeho nepřátelé spali, mohl svobodně mluvit, aniž by ho někdo odposlouchával nebo špicloval. Jak uvést „Dialogy“ ve známost veřejnosti, jak znemožnit, aby se ocitly v rukou pronásledovatelů, kteří by je zničili? Nechtě jsou publikovány až po jeho smrti. Jen Bohu může důvěřovat. Připojí nadpis „*Prozřetelnosti předané depozitum*“ a uloží na oltář chrámu Notre Dame. Připojený dopis Bohu je vyznáním ze své nouze: „*Ochráně utlačovaných, Bože spravedlivých a pravdy, převezmi toto depozitum, které na Tvůj oltář uložil neznámý, důvěřující Tvé prozřetelnosti. Je na zemi osamělý a bez ochrany, bez obhájce a byl celou generací hanoben, ponižován, odmítán, byl po patnáct let obětí jednání, jež bylo horší než smrt a byl zahrnován nedůstojnostmi, jež byly do té doby v lidstvu neslýchané*“ [7]. Rousseau se do chrámu vydal 24. února 1776. Jenže mříž u oltáře byla zamčená. Divné, že? Nikdy dřív ji nezavírali. On to pochopí. I nebe ho odmítlo [3, 7, 19]. Nevzdává se. Píše dopis francouzskému národu. Víc exemplářů. Rozdá je lidem. V Lucemburské zahradě v dubnu téhož roku je nabízí pasantům. Zájem nulový. V roce 1777 píše své „Dumy samotářského chodce“ („Les rêveries d'un promeneur solitaire“). Z nich jeho psychóza nečpí. V květnu 1778 ho zve markýz de Girardin na své panství v Ermenonville, asi 13 kilometrů na sever od Paříže. Poslední týdny jeho života. 2. července 1778 tam šestašedesátiletý Jean Jacques Rousseau umírá.

Geniova smrt a řada spekulací: Sebevražda [6, 18], vražda [1, 6] či „přirozená“ smrt [3, 7, 9, 11, 19]. Pitva 3. července 1778. Důkladná? Sotva. Jakási tekutina mezi mozkem a meningy [3], dle jiných krev s poškozením mozkové tkáně [6, 9]. Takže jen „obvyklá“ apoplexie? Je to matoucí. Chybějí nálezy, které by chybět neměly. Půl života záněty urogenitálního traktu a patoanatomicky nic? Urémie jistá byla. Otok mozku? Měl prý i křečové záchvaty

a tloukl hlavou o podlahu [6]. Pochybností víc. Před pár lety zápal plic, snad tuberkulóza. Pitva to nenašla. Asi moc nehledala. A i vražda? Dokonce zastřelen z pistole [6]? Rány do hlavy [1, 6]? A pachatel? Tereza, prudká hádka a úder čímsi tvrdým do hlavy? Terezin nevlastní bratr Jean Francois Renoux? Poslední Terezin milenec podkoní Nicolas? (S ním po smrti manžela Tereza žila.) Proslulý sochař Jean Antoine Houdon (1741-1828) zhotovil géniovu posmrtnou masku. Cosi na pravém spánku. Tři rány, jízvy? Nevysvětleno. Většina se spokojila s mozkovou mrtvicí.

Pohřeb hned 3. července 1778. Na ostrůvku Isle des Peupliers (Ostrov topolů) na panství pana de Girardina. Prý na pohřeb přijel i Robespierre. Hrob se stal poutním místem [1, 4] a později u něj byla i královna Marie Antoinetta a její bratr (pozdější císař Josef II.). O třináct let později byly Rousseauovy ostatky na návrh jakobínů uloženy v pařížském Pantheonu vedle Voltairových ostatků. S těmi ostatky to je komplikované. V době první restaurace (1814) prý royalisté sarkofágy Voltaira a Rousseaua otevřeli a ostatky vyhodili do jámy s vápnem. V roce 1897 byly prý ale neporušené [19]. Patřila nalezená lebka géniovi? Někteří pochybovali [6].

Existovaly kauzální souvislosti mezi géniovým masochismem a jeho psychózou? Masochistické praktiky s nesčetnými nesterilními katetrizacemi, s recidivující infekcí urogenitálního traktu, včetně zjízvení uretry a s vleklou urémií, nám mnohaletou psychózu nevysvětlují. O somatických symptomech vleklé urémie se dozvídáme jen výjimečně (např. v roce 1760 častá epistaxe a „migrény“), o dalších vůbec ne (nauzea, zvracení, anorexie, epileptické záchvaty, spavost a únava, apatie, svědění atd.). Pokud se objeví psychotické symptomy (katatonní, paranoidní aj.), pak jen přechodně, hlavně sub finem (neklid, zmatenost, kóma). V den své smrti si Rousseau stěžoval na nevolnost, slabost a bolesti na hrudníku [19]. Od plného rozvoje bludů prý ono věčné cévkování ustalo [15].

Sexuální deviace se tematicky v jeho bludech neprosadila [7]. Antagonismus masochismu a paranoidní osobnosti existuje. „Masochista ostatní lidi nenávidí, trestá však sám sebe. Paranoidní osobnost nenávidí lidi také, ale také je trestá, někdy i vraždou. Jde o opačné póly poruchy interpersonálních vztahů“ [3]. Rousseau proti fiktivním perzekutorům nikdy aktivně nebojoval. Jen vznášel svá obvinění. „V jistém smyslu svou perzekuci akceptoval jako objektivní garanci své vrozené dobroty... On je dobrý, jelikož ti ostatní jsou darebáci.“ [3]. Jak se vyjádřil Leonhard [8]? „Ze sexuální abnormalnosti blud odvoditelný není. Chybí tu psychologický most k obsahu bludu, jenž se sexuální sféry dotýká jen periferně a je zaměřen proti jeho vědeckým protivníkům...ona pronásledování, jež ho donutila k útěku do Švýcar a do Anglie,...znamenala, že jeho blud získal potravu, jenže jeho vznik se tím vysvětlit nedal. Existoval již před tím a získal rozsah,

který psychoreaktivně vysvětlovat nelze...“ V rámci své originální koncepce endogenních psychóz dospěl Leonhard k diagnóze „afektuplné parafrenie“ („affektvolle Paraphrenie“) (7). Odpovídá Kraepelinově „systematické parafrenii“ a Kleistově „progresivní psychóze vztahovačnosti“. K otupení afektivity, na rozdíl od schizofrenie, nedochází. Blíží se manickodepresivnímu okruhu (tzv. cykloidním psychózám). Argumenty Leonhardovi nechyběly. Do jeho „parafrenie“ se mu vešla i Rousseauova provleklá „hypochoondrie“ s úzkostmi kolem pětadvacátého roku věku i „extatický“ stav, jenž ho přivedl ke slávě v létě 1749 na cestě do Vincennes. „Afektuplná parafrenie“ však do schizofrenního okruhu patří. Dnes bychom s tímto výkladem sotva souhlasili. Nepomůže ani tvrzení, že jí trpí víc žen než mužů. Tak se měly prosadit femininní rysy masochistického génia. Proto prý větší sklon k „afektivní“ psychóze. Arci jen „sklon“. Víc nic. Proč? Dědičnost tu rozhoduje a tady pro ni nesvědčilo nic [7]. Paul Julius Möbius (1853-1907) se v Rousseauově patografii z roku 1889 vyjádřil obdobně [11]. Co jiného než „paranoia“ a následek tenkrát obligatorní „degenerace“? Zsvěceně se vyslovil Ernst Kretschmer (1888-1964) [4]: „Senzitivní člověk, ze zevnějška zranitelný i nejmenšími chybnými tóny života, které zdravý ani na vědomí nevezme a které vyvolávají trýznivé prožitky s potřebou odreagovat je za každou cenu...může zůstat dlouho nenápadný...tak tomu bylo i u plachého a neohrabaného Rousseaua, jenž se neuměl ve společnosti chovat. ...Když ho jeho spisy proslavily, reagoval jako plachý člověk, když byl postaven před množství lidí a cítil, jak jsou oči všech na něj upřeny. Je mu z toho divně, vše se kolem něj točí, on se nemůže bránit a posměšný šepot jeho nepřátel zní v jeho uších ostřeji než nejbouřlivější potlesk. Zní to ze všech stran, vypadá to jako dohodnuté, jako komplot, jako neproniknutelná síť intrik, jež se mu stahuje nad hlavou....Blud vztahovačnosti, jak postihuje senzitivní osoby tehdy, když se dostanou do konfliktu se sebou samými i s okolím...Objektivní pronásledování nechybělo, jenomže skutečné pronásledování perzekuční blud nevyvolá... Nejhlubší kořen jeho nemoci i jeho geniality spočíval tam, kde se u senzitivních lidí nachází vždy: v prožitku vlastní viny... Byl zakořeněn v jeho zážitcích a v hloubi jeho vloh, v pudových rozporech jeho konstituce...všude tam bylo ono infantilní, jeho naivita bez hranic, jeho vzdorovitá malomyslná dětská duše. Zůstal viset na obrazu matky, jeho Eros se uchyloval do klína starších, ochranných žen...pak miluje na nízké duševní úrovni stojící prostou ženu, před níž nemusí mít strach a před níž se nemusí červenat. Jeho přátelství k mužům si udržuje blouznivý pubertální rys, uvádí ho do varu, aby tím víc později ochladlo...Takové přátelství je jedním ze zdrojů jeho zklamání, jeho nedůvěry, jeho bludu. Požadoval od všech, aby ho milovali a když si ho nevážili, domníval se, že ho nenávidějí... Jeho

sklony k masochismu....byly patrné ve sklonu přijímat roli mučedníka....jde o prožitek viny senzitivního idealisty, jenž bolestně udiven pohlíží zpátky na zmatený cikcak kurz, jenž určoval směr jeho života....Jeho prožitek viny učinil z druhé půlky jeho života periodu geniality, tentýž pocit viny se stal však i kořenem jeho bludu pronásledování, kdy Rousseau vše, co ho trýznilo, přičetl na účet domnělé intrikářské hře jeho nepřátel...Starý Rousseau po životě plném lesku a slávy, po bláznivé pouti, znaven bouří a zahořklý se ohlížel zpátky na mladého Rousseaua, jenž býval šťasten s tím, co měl, tedy s ničím. Z tohoto pohledu zpátky se stal jeho filozofický systém, jenž měl lidstvo z lesknoucího života své kultury dovést zpět do prostého ráje jeho dětství, kde byli jen prostí pasáčekové a sedláci a kde nevládly jiné zákony než zákon dobrotivé matky přírody.“

Kretschmer vychází z třídílného schématu: senzitivní osobnost + zahanbující prožitek + vliv sociálního milieu. „Vydestilovat“ tu trojici pramenů senzitivního bludu vztahovačnosti („sensitiver Beziehungswahn“) se mnohdy nedaří. Nejde to ani v případě Rousseaua. Jak definovat „senzitivní osobnost“? Každý ví, co se tím myslí. Peters (1974, 1984) ji definuje: „Citlivý, sebejistý, útlivý, snadno zranitelný, hloubavý, úzkostlivý s nedobrym sebehodnocením a se sníženou schopností ventilovat své nahromaděné afekty.“ Nepříznivé sebehodnocení? Rousseau své poklesky ostentativně doznal. Vzápětí se povýšil na téměř nejlepšího z lidí. A zahanbující zážitek? Toho se sotva dopátráme. Kretschmer zdůraznil prožitek viny. Senzitivním „paranoikům“ nechybí nikdy. Bez něj by Rousseau nenapsal svá „Vyznání“. Čím se provinil? Svým zrozením zahubil matku. Budiž, jen to nepřeceňujme. A co dál? Poslal své děti do nalezince. Sám Voltaire mu to vyčetl. On sám sobě ne. Možných zdrojů prožitků viny bylo mnoho. Ublížil mnoha lidem. Už za mlada v Itálii. Kupříkladu falešně obvinil jistou služtičku z krádeže, ač ji měl na svědomí on. Takových bídáctví bylo nepočítaně [19]. A pokání? Toho se svět nedočkal. Jak se odvděčil svým dobrodincům? (Diderot, paní d'Épinay, Hume a mnoho dalších). Pravda, to už byl v zajetí bludů. Odhalení pramenů jeho prožitků viny je svízelné, spíš nemožné. Vliv milieu Nabízí se obžaloba puritánské Ženevy. O nějaké toleranci ve sféře morálky se tam mluvit nedalo. A vědomí své sexuální deviace? Nebylo zdrojem jeho pocitů viny? Vyloučeno. Měl ji za nevinné, neškodné počínání. Hodnotil ji pozitivně [3]. Paradoxy masochismu jsou očividné. Masochista hledá utrpení, bolest a ponižování namísto lásky a respektu. Proč baží po trestu? Conditio sine qua non touhy po trestu prožitek viny být musí. Ponižují ho? Iluze inferiority a utrpení je pro něj slastí. Nicméně nařiká nad krutostí svého osudu. A ostatní lidé? Masochista nad nimi vynáší drsné rozsudky. Ideativní sadismus pod pláštíkem morálky [3]. A onen paradox? Masochista čerpá slast z prožitků viny, z utrpení a z iluzí inferiority. Čím

více slávy, tím více utrpení ve svém nitru. Rozpor s běžnou logikou je zřejmý. Rozpolcená osobnost ve světle tohoto paradoxu, plná nesmiřitelných kontrastů [3, 6, 19]. Byla Kretschmerova diagnóza senzitivního bludu vztahovačnosti správná? Nejsm si jist. Ona „hypochondrická“ fáze se do něj příliš nehodila. Leonhard [7] Kretschmerovu diagnózu odmítl (nepostačivá systematizace bludů), stejně jako „paranoiu“ (Möbius, Lange aj.). Rozporná Rousseauova premorbidní osobnost obsahovala znaky jak k senzitivní vztahovačnosti disponující: přecitlivělý, plachý, nedůvěřivý, podezřívavý, stydlivý, úzkostný a hádavý [3, 6, 7, 8] aj., tak se jí spíše přičítá: afektivně labilní a vzrušivý, egoistický, nedisciplinovaný, ctižádostivý, hypochondrický, zachmuřený se sklonem k melancholickým rozladám, neodpovědný se zločinnými sklony, bezcitný a tvrdý, vypočítavý, nutkavými jevy trpící, pyšně sebevědomý [3, 4, 6, 7, 9, 13, 19]. A jeho osobnostní typ? Cykloid [6], sangvinik i melancholik [5], narcistní introvert [4]. A mínění ostatních? Voltaire: „Nadutá neřestná nestvůra.“ Diderot: „Nečestný, nafoukaný, nevděčný, krutý, pokrytecký a plný zlomyslností.“ Hume: „Geniální zločinec, brutální.“ Jistý moderní vědec (I. W. Allen?) sestavil dle John-sona [4] soupis Rousseauových vad: „Masochista, exhibicionista, neurastenik, hypochondr, onanista, latentní homosexuál...neschopný normální či rodičovské lásky, počínající paranoik... kleptomán, člověk plný pocitů viny, patologicky bojácný, dětinský, popudlivý a lakomý.“ Paní d'Houdetot (1813) se vyjádřila stručně: „Byl to zajímavý blázen.“

Vysvětlit spjatost Rousseauova masochismu s jeho perzekucními bludy by mohly některé hypotézy klasické psychoanalýzy. Na sféru sexuologie zaměřený Wilhelm Stekel (1868-1940) [16] míní, že Rousseau byl „latentně“ homosexuální. Jde o termín, zaujímající ve Freudově nauce místo zcela zvláštní. Vzpomeňme na jeho analýzu případu schizofrenního prezidenta Schrebera z roku 1911 [2]. Freud napsal: „...Paranoidní ráz (psychózy) záleží v tom, že někdo, kdo se brání proti fantazii homosexuálního přání, reaguje právě stihomamem...“ Freud se odvolával na zkušenosti své, Jungovy a Ferencziho při sledování geneze paranoidního onemocnění: „Byli to muži i ženy...odlišní rasou, povoláním a společenským postavením, a s překvapením jsme viděli, jak zřetelně ve všech těchto případech stála ve středu chorobného konfliktu obrana proti homosexuálnímu přání, jak všichni ztroskotali na nezpůsobilosti zvládnout svou nevědomě zesílenou homosexualitu...Právě při paranoii naprosto není sexuální etiologie evidentní, oproti tomu při jejím vzniku nápadně vystupují do popředí sociální urážky a ponižení, zvláště u muže. Ale je třeba jenom nepatrného zahloubání, abychom v těchto sociálních újmách poznali účast homosexuální složky citového života jako to, co je vlastně působivé...Blud zpravidla odkrývá tyto vztahy a ukazuje, že společenský cit pramení z hrubě smyslného erotického přání.

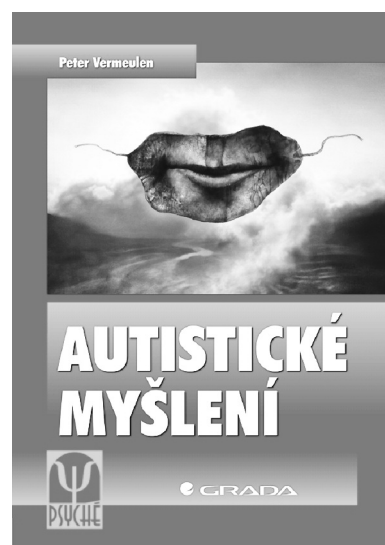
Dr. Schreber... neprojevoval v době, kdy byl zdravý...žádné znaky homosexuality ve vulgárním smyslu...“ Freud uzavírá, že je třeba za jádro konfliktu mužské paranoie pokládat homosexuální fantazii milovat muže a své mínění doložil akceptovatelnou logikou: „*Všechny druhy paranoie se dají znázornit jako různé druhy odporu proti jedné větě 'já, muž, miluji jeho, muže'..Věť 'miluji ho' odporuje stihomam tím, že hlučně prohlašuje: 'Já ho nemiluji - vždyť ho nenávidím...on mě nenávidí, pronásleduje..'.*“ Ve svých úvahách o Rousseauově masochismu se Leonhard, vzdor svým kritickým výhradám vůči psychoanalýze proti Stekelově (a tím pádem i Freudově) interpretaci vzniku perzekučních bludů, nijak ostře neohradil [8].

Aktuální klasifikace Rousseauovy psychiatrické morbidity nám mnoho nepoví (F22.0: Porucha s bludy, F65.5: Sadomasochismus). Souhlasím s Kretschmerem, že bludová psychóza Jean Jacquese Rousseaua vyrostla z jeho osobnostní abnormality vlivem psychoreaktivních faktorů a že nešlo ani o somatogenní psychózu z chronické urémie [3] ani o endogenní psychózu ze schizofrenního okruhu (parafrenii) [7].

LITERATURA

1. **Feuchtwanger, L.:** Bláznova moudrost. (Překlad V. Feldstein). SNKLHU, Praha, 1955.
2. **Freud, S.:** Psychoanalytické poznámky k autobiograficky popsanému případu paranoie (dementia paranoides). In: Sigmund Freud. Spisy z let 1909-1913 (8. kniha). Psychoanalytické nakladatelství, Praha, 1997.
3. **Janata, J.:** Masochism. The Mystery of Jean-Jacques Rousseau. Rutledge Books, Inc., Danbury, CT (USA), 2001.
4. **Johnson, P.:** Intelektuálové. Jean Jacques Rousseau: „Zajímavý blázen“. (Překlad L. Mertlíková). Nakladatelství Návrat domů, Praha, 1995, s. 9-36.
5. **Kretschmer, E.:** Geniale Menschen. 3. Auflage. Springer Verlag, Berlin, 1942.
6. **Lange-Eichbaum, W., Kurth, W., Ritter, W.:** Genie, Irrsinn und Ruhm. 7. Auflage. Rousseau, Jean Jacques (1712-1778), Ernst Reinhardt Verlag, München-Basel, 1985, pp. 508-512..
7. **Leonhard, K.:** Bedeutende Persönlichkeiten in ihren psychischen Krankheiten. 2. Auflage. Rousseau in seiner Affektvollen Paraphrenie, Ullstein Mosby Verlag, Berlin, 1992, pp. 148-184.
8. **Leonhard, K.:** Der Masochismus von Rousseau in seinem Leben und seinem literarischen Schaffen. Zschr. f. Klin. Psychol. Psychother., 22, 1974, pp. 324-339.
9. **Lesný, I.:** Zpráva o nemocech slavných. Jean Jacques Rousseau a jeho zdravotní problémy, Vydavatelství Víkend, Brno, 10, 1991, s. 28-33.
10. **Mejdříčká, K.:** Jean Jacques Rousseau a francouzská revoluce. In: ad 1.
11. **Möbius, P. J.:** J. J. Rousseau. 3. mit der 2. gleichlautende Auflage, Barth Verlag, Leipzig, 1911. Cit. dle 5,6, 7, 8, 19.
12. **Nakonečný, M.:** Psychologie osobnosti. Academia, Praha, 1995.
13. **Novák, O.:** Román citového člověka (Předmluva). In: ad 14.
14. **Rousseau, J. J.:** Vyznání. (Překlad L. Kult). Odeon, Praha, 1978.
15. **Starobinski, J.:** Rousseau. Eine Welt von Widerständen. Carl Hauser Verlag, München, 1988.
16. **Stekel, W.:** Psychosexueller Infantilismus. Urban u. Schwarzenberg, Berlin u. Wien, 1922.
17. **Steklač, V.:** Příběhy slavných. Rousseau. Práce, Praha, 1989, s. 337-340.
18. **Stokes, P.:** Malé album velkých myslitelů. (Překlad L. Mikulka). Nakladatelství Brána, Praha, 2007, s. 90-91.
19. **Venzmer, G.:** Genius und Wahn. Jean Jacques Rousseau. Francksche Verlagshandlung, Stuttgart, 1964, pp. 186-217.

*MUDr. Jaroslav Vacek
Lesní 15
360 07 Karlovy Vary*

AUTISTICKÉ MYŠLENÍ

Peter Vermeulen

Jedinečná a přehledná kniha napomůže psychologům, speciálním pedagogům a studentům příslušných oborů nalézt cestu k pochopení myšlení dětí a dospělých lidí postižených jednou z nejtěžších vývojových onemocnění – autismem.

Čtenář si výrazně rozšíří vědomosti o podstatných tématech jako jsou inteligence autistů, jejich sociální chování a identita, komunikace, zájmy, smysl pro humor, schopnost řešit problémy atp.

Výklad je doplněn velkým množstvím kazuistik.

Vydalo nakladatelství Grada Publishing a.s. v roce 2006, A5, brožovaná vazba, 132 stran, cena 159,-Kč, 253,-Sk, ISBN 80-247-1600-3, kat. číslo 2103

Objednávku můžete poslat na adresu: Nakladatelské a tiskové středisko ČLS JEP, Sokolská 31, 120 26 Praha 2, fax: 224 266 226, e-mail: nts@cls.cz